

UKAZATELE PODNIKOVÉHO A ÚZEMNÍHO PLÁNU SOCIÁLNĚ EKONOMICKÉHO ROZVOJE A JEJICH HORIZONTÁLNÍ A VERTIKÁLNÍ VAZBY

M. Jiříčka

JIRÍČKA, M. (Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha): *Ukazatele podnikového a územního plánu sociálně ekonomického rozvoje a jejich horizontální a vertikální vazby*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 15, 1979 (2) : 81-87.

V období 6. pětiletky došlo k posunu sociálně ekonomického postavení pracujících v zemědělství. Rozvojem sociálního plánování dochází i k vytvoření předpokladů pro plánovité řízení sociálního rozvoje kolektivů pracovníků. S postupným upřesňováním cílů a metod sociálního plánování se objevují nové otázky a problémy, mezi něž patří propracování systému ukazatelů. Začlenění plánu sociálního rozvoje do soustavy plánovitého řízení zemědělství předpokládá vypracování soustavy ukazatelů a jejich horizontální a vertikální vazby.

sociální plánování; ukazatelé podnikového sociálního plánu; ukazatelé oblastních a územních sociálních plánů

Šestá pětiletka představuje rozhodný krok směrem k plánování sociálního rozvoje kolektivů pracovníků v zemědělských organizacích: etapa sestavování komplexních programů péče o pracovníky přinesla řadu zkušeností v chápání sociálních funkcí podniku, změnila postoje, zejména vedoucích, k problematice sociálního plánování a umožnila zúčastněným hlouběji vniknout do komplexu otázek spojených s tímto novým úsekem plánování. Vědomí společensko-politického významu plánování sociálního rozvoje se rozšířilo v podnikové sféře nejen u těch, kdož se touto oblastí plánu přímo zabývali, nýbrž do značné míry také u ostatních technicko-hospodářských pracovníků. Hodnocení zkušeností s hromadným sestavováním komplexních programů bylo proto převážně pozitivní a ukázalo, že vznikl významný nástroj pro mobilizaci lidského faktoru v zemědělských organizacích, pro všestranný rozvoj kolektivu pracujících a individuální růst jejich členů. Je zřejmé, že po dosažení základních sociálních jistot a relativně vysoké materiální životní úrovně se zájmy pracovníků začaly orientovat na problémy pracovních podmínek, na rostoucí úroveň životních podmínek a jejich problematiku. Již v letech šesté pětiletky se projevil vedle ekonomického a sociálního významu sociálního plánování také jeho hluboce politický význam, neboť si pracující uvědomovali více než dosud přednost sociálního zřízení v míře péče společnosti o své členy. Kolektivy pracujících se přitom stávali v rostoucí míře aktivními spolutvůrci, ovlivňujícími zaměření a obsah opatření v sociální oblasti a zúčastňovali se plnění i kontroly těchto opatření.

Při sestavování experimentálních podnikových a územních plánů sociálně ekonomického rozvoje musíme vycházet z toho, že každý jednotlivý podnik (organizace), ale také každý územní celek je vnitřně strukturalizovaným sociálním systémem s mnoha jedinečnými a specifickými rysy. Provedené rozborů musí ukázat na základní skutečnosti technického, výrobního, ekonomického a organizačního systému a na jejich podstatné souvislosti.

Ukazatele, kterých bylo v tomto úseku práce na experimentálním ověřování sociálního plánování využito, je možné seřadit do těchto skupin :

1. Ukazatele výrobní : vývoj produkce,
struktura výroby a její zajištění technickým rozvojem,
územní rozmístění výroby,
vývoj kooperace, koncentrace, specializace a integrace,
hlavní výrobní úkoly.
2. Ukazatele ekonomické : úkoly ve zvyšování efektivnosti,
vývoj snižování nákladů,
vývoj růstu produktivity práce (případně vyjádření relace k investičním nákladům).
3. Ukazatele organizační : vývoj organizační struktury podniku (organizace),
územní rozmístění a výrobní specializace organizačních jednotek,
organizační forma zajištění sociálních činností,
charakteristika vývoje organizační struktury pracovních skupin.
4. Ukazatele sociální : vývoj počtu pracovníků a souhrnná sociální charakteristika pracovní činnosti v podniku (organizaci),
vybavení pracovníků strojními výrobními prostředky,
vývoj průměrných výdělků a mzdových fondů v závislosti na výkonech,
vývoj stabilizace pracovníků a tendence v příčinách nežádoucí fluktuace,
charakteristické rysy pracovní iniciativy a účasti pracujících na řízení,
úroveň materiálního zabezpečení péče o pracovníky.

Ukazatele v jednotlivých skupinách je vhodné zpracovat ve formě souborných tabulek s údaji v časové řadě a v korelaci vybraných ukazatelů.

Začlenění plánu sociálního rozvoje do soustavy plánovitého řízení zemědělství předpokládá především vypracování soustavy vhodných ukazatelů, které umožní integraci dílčích oblastí sociálního systému or-

ganizace do celkové soustavy tak, aby postihovala sociálně ekonomický rozvoj v co nejkomplexnější míře.

Zatímco v první fázi experimentálního ověřování metodiky sociálního plánování šlo k postižení maximálně rozsáhlého (avšak pro praxi ještě únosného) počtu komponent a dimenzí, umožňujících strukturální a obsahovou analýzu, jde v současné době o restrikcí počtu ukazatelů, která má splnit tyto předpoklady :

- konstrukce plánu sociálního rozvoje má ve všech částech odpovídat parametrům současné plánovací soustavy,
- členění ukazatelů má vycházet ze zkušeností dosud používaných hmotných i hodnotových ukazatelů ve výrobně finančních plánech, v komplexních programech péče o pracovníky, experimentálních plánech sociálního rozvoje v plánu společensko-sociálního rozvoje JZD a v dalších dokumentech z oblasti sociálního programování,
- soustava ukazatelů má zároveň odpovídat jak potřebám řízení a plánování na úrovni podnikové, tak i potřebám vyšších stupňů řízení (v příslušném výběru) a statistického využití,
- návrh plánovaných ukazatelů a úpravu tabulek plánu sociálního rozvoje má vycházet z dosavadní statistické, účetní a další evidence, přičemž je třeba vyvarovat se neúčelné duplicity,
- plán sociálního rozvoje má být strukturován tak, aby umožňoval pravidelné srovnání s dosahovanou skutečností, kontrolou opatření, sledování termínu realizace, odpovědnosti za dílčí výsledky atd.

Experimentální ověřování sociálního plánování se provádělo dosud formou relativně samostatné části, ve které se respektovaly především požadavky specifického zaměření plánu sociálního rozvoje. Další vývoj a požadavky z praxe vyžadují komplexnější přístup a z toho je nutné vyvozovat perspektivní potřebu jednotného a komplexního sociálně ekonomického plánu podniku. Plán sociálního rozvoje by tak tvořil nedílnou součást tohoto komplexu.

V průběhu experimentálního ověřování plánu sociálního rozvoje vznikla řada praktických problémů vztahu plánu rozvoje k jiným podnikovým plánům. Byla to např. otázka vztahu plánu práce k některým statím plánu sociálního rozvoje (mj. zlepšování sociálních struktur). Plán práce řeší dosud zabezpečování pracovních sil z ekonomických aspektů, neobsahuje však plně hlediska sociální (kvalifikační a profesionální struktury pracovníků aj.). Objevují se i další problémy, někdy i duplicity.

Zpracování plánu sociálního rozvoje kolektivu pracovníků zemědělského podniku nutně vychází ze schválených perspektivních cílů v sociální oblasti, zakotvených na základě sociální analýzy v koncepci dlouhodobého komplexního rozvoje podniku. Tyto cíle se konkretizují do soustavy ukazatelů v závislosti na zdrojích, předpokladech a možnostech, které si podnik pro realizaci cílů svého sociálního rozvoje vytvořil a k dosažení hodnot ukazatelů formuje konkrétní opatření.

Za ukazatele je možné považovat údaje, které lze empiricky zjistit a které konkretizují podstatné stavy nebo vlastnosti řízených systémů.

Podle M a n s u r o v a (1974) sociální ukazatele vypovídají :

- o třídní a sociální struktuře, o změnách v této struktuře, a rozvoji společenských tříd, vrstev a skupin, o jejich sbližování a homogenizaci společnosti;

- o způsobu života daného společností, resp. jednotlivých jeho prvcích, o jeho rozvoji a přibližování modelu socialistického životního způsobu, tedy o sociálních činnostech lidí a jejich chování v oblasti práce, účasti na řízení a společenských aktivit, biosociální reprodukce, hmotné spotřeby, bydlení, péče o zachování zdraví, vzdělávání a kulturní spotřeby, zájmových činností, prostorové mobility, rekreace, běžných každodenních činností, o deviantním chování apod.;
- o životních a pracovních podmínkách lidí a jejich rozvoji, tzn. o pracovním prostředí, bezpečnosti a ochraně zdraví při práci, o životním prostředí a péči o jeho zachování, o bytovém fondu a technickém vybavení sídel, o sociálním zabezpečení, o sociální infrastruktuře a službách v oblasti zdravotnictví, školství, výchovy, kultury, obchodu a veřejného stravování, rekreace a tělovýchovy aj.;
- o společenském vědomí, tedy o subjektivním posuzování životních podmínek a sociálního postavení společenských tříd, vrstev a skupin, o jejich informovanosti, o jejich hodnocení objektivní situace, o aspiracích, námětech, požadavcích atd.;
- o vzájemných vazbách mezi uvedenými prvky, tzn. např. o třídní a sociální diferenciaci způsobu života a společenského vědomí, o vlivu životních podmínek na společenské aktivity lidí apod.

Z metodického hlediska je podstatné (Kolbanovskij a Osipov, 1977) rozlišení mezi ukazateli informačního systému a ukazateli plánu (programu) sociálního rozvoje.

Indikátory informačního systému (deskriptivní, analytické, kontrolní ukazatele efektivnosti) zobrazují skutečný stav řízeného objektu. Plánovací (programové) ukazatele vyjadřují stav, kterého má být dosaženo (mají proto výraznou motivační funkci).

Plánování a řízení sociálních procesů na úrovni podniků i v územních celcích by mělo navazovat na informační soustavy organizací jako složku jednotné soustavy sociálně ekonomických informací.

V odvětví zemědělství je nutno vzít v úvahu, že stále větší podíl zemědělských činností se přesouvá do velkých středisek, což znamená, že určitý počet pracovníků se do nich stěhuje nebo dojíždí za prací. Orgány územního plánování jsou především národní výbory. Význam územního plánování pro komplexní rozvoj je značný. V praxi vidíme, že různá realizovaná řešení, mění často i životní způsoby obyvatelstva, jeho sociálně ekonomické aktivity, utvářející jeho životní prostředí a mají řadu dalších sociálních důsledků.

Účinné propojování systému odvětvového a územního plánování je nezbytnou nutností. Jde vlastně o plánování v prostoru, jednotné, zkoordinované prostorové plánování, zahrnující oba systémy oblastního a územního plánování. V nich by měla být nejenom problematika národohospodářského rozvoje v dané oblasti, prostoru, ale i sociálního plánování a ekologického plánování krajiny. Metoda plánování v prostoru je prostorovou koordinací současných i budoucích potřeb ekonomických, sociálních a kulturních při daném způsobu hospodaření všemi přírodními i umělými složkami životního prostředí daného prostoru. V prostorové koordinaci, která má složku vertikální i horizontální, jde o nalezení optimálního rozvoje.

Socialistická společnost má v rámci svých základních cílů eminentní zájem jak na všestranném rozvoji z hlediska prostorově oblast-

ního, tak na odstranění mnohých protikladů, které vznikly v minulosti.

Z tohoto hlediska je pro hospodářskou i sociální politiku důležité posoudit úroveň jednotlivých oblastí. Na základě tohoto poznání je možné formovat také strategii sociálního a ekonomického rozvoje makro- i mikrooblastí a v souladu s celospolečenskými cíli regulovat proces postupného vyrovnávání oblastí. Tím se také umožní postupně realizovat všestranný rozvoj člověka, podmínky pro jeho uplatnění a uspokojování i z prostorově územního aspektu.

Sledování dynamiky vývoje ekonomického a sociálního rozvoje má přirozeně velký sociálně politický význam; metodiku zkoumání těchto vztahů a procesů vyrovnávání je třeba neustále prohlubovat. Je rovněž přirozené, že není možno podceňovat velký sociálně politický význam i menších prostorově administrativních jednotek.

Ekonomická a životní úroveň jsou pojmy s velkou vnitřní závislostí. Přitom není mezi nimi vztah podřízenosti nebo nadřazenosti. Pojem ekonomická úroveň zahrnuje ekonomické stránky pojmu životní úroveň.

SOUSTAVA UKAZATELŮ PRO MĚŘENÍ SOCIÁLNĚ EKONOMICKÉ ÚROVNĚ OBLASTÍ

Zkušenosti s porovnáváním sociálně ekonomické úrovně prokázaly jako nejvýhodnější takový přístup, ve kterém se vymezený pojem úrovně promítá do soustavy ukazatelů. Vzhledem k širokému rozsahu ukazatelů je nutno racionálně je agregovat do určitých bloků, vytvořených na základě homogenity ukazatelů (vytvořené podle určitého kritéria).

Možností tvoření bloků podle předem určených kritérií je více. Pro praktickou aplikaci je podle našeho názoru nejvhodnější následující členění do bloků :

a) Z hlediska podmínek

1. blok ukazatelů ekonomických a materiálních,
2. blok ukazatelů kulturních,
3. blok ukazatelů sociálních,
4. blok ukazatelů morálních.

b) Z hlediska věcné povahy bloků

1. spotřeba hmotných statků obyvatelstva (potraviny, průmyslové zboží),
2. úroveň bydlení — vybavení bytů, věková struktura, počet místností, obytné plochy, vybavenost sídlišť apod.,
3. spotřeba placených služeb na uspokojování osobních potřeb obyvatelstva,
4. zaměstnanost a pracovní podmínky,
5. úroveň školství a podmínky pro vzdělávání,
6. úroveň zdravotní péče,
7. fungování systému sociálního zabezpečení,
8. rozsah volného času — podmínky jeho využití,
9. životní prostředí.

c) Z hlediska příbuznosti ukazatelů ve specifických průřezových směrech srovnání

1. blok přírodních podmínek,

2. blok sídelních charakteristik,
3. blok demografických charakteristik,
4. blok populačního pohybu,
5. blok migračního pohybu,
6. blok zdravotních poměrů,
7. blok životního prostředí,
8. blok úrovně pracovní aktivity,
9. blok příjmů obyvatelstva,
10. blok výdajů obyvatelstva,
11. blok úrovně bydlení,
12. blok vybavení domácností,
13. blok úrovně vzdělání,
14. blok kulturní úrovně,
15. blok úrovně tělesné výchovy a sportu,
16. blok materiálně technických podmínek rozvoje nevýrobní sféry,
17. blok úrovně dopravní sítě,
18. blok charakteristiky mobility obyvatelstva,
19. blok společenské aktivity občanů.

Literatura

BARTO, J.: Poznámky k niektorým ukazovateľom sociálneho plánovania. Sbor. CSAZ z celostátného seminára, Praha 1978.

JIRÍČKA, M.: Vazby plánu sociálního rozvoje na plánovací a řídicí soustavu na podnikové a nepodnikové úrovni. Sbor. ÚVTIZ-Sociol. Zeměd., 14, 1978, č. 1, s. 1-8.

KOLBANOVSKIJ, V. V. — OSIPOV, G. V.: Socialnyje indikatory a indikatory socialnogo planirovanija. Sociologija i sovremenost, Moskva 1977.

MANSUROV, N. S.: Obraz žizni: opyt postrojaniya sistemy socialnyh indikatorov. Sovetská sociologická asociace. Moskva 1974.

Došlo dne 20. 2. 1979

ЙИРЖИЧКА, М. (Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Прага): Показатели внутриводского и территориального плана социально-экономического развития, их горизонтальные и вертикальные увязки. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 15, 1979 (1) : 81-87.

В период 6-й пятилетки произошли смещения в социально-экономическом положении трудящихся в сельском хозяйстве. С развитием социального планирования созданы условия и для планового управления социальным развитием трудовых коллективов. С постепенным уточнением целей и методом социального планирования порождаются новые вопросы и проблемы, к которым относится и разработка системы показателей. Включение плана социального развития в систему планового управления сельским хозяйством требует разработки системы показателей, их горизонтальной увязки.

социальное планирование; показатели внутриводского социального плана; показатели областных и территориальных социальных планов

JIRÍČKA, M. (Economic Research Institute for Agriculture and Food, Praha): *Indices of the Enterprise and Territorial Plan of Socio-economic Development and their Horizontal and Vertical Relations*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 15, 1979 (2) : 81-87.

The socio-economic status of working people in agriculture has changed during the period of the 6th five-year plan. The development of social planning has created prerequisites for planned control of the social development of worker teams. As the objectives and methods of social planning develop towards higher exactness, new problems arise, including the need for working out a system of indices. The

incorporation of the plan of social development in the system of planned management of agriculture makes it necessary to work out a system of indices, including their horizontal and vertical relations.

social planning; indices of enterprise social plan; indices of regional and territorial social plans

JIRIČKA, M. (Forschungsinstitut für Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährung, Praha): *Die Kennziffer des Betriebs- und Territorialplanes der sozial-ökonomischen Entwicklung und ihrer horizontalen und vertikalen Bindung*. Sbor. ÚVTIZ - Sociol. Zeměd., 15, 1979 (2) : 81-87.

Im Zeitabschnitt des 6. Fünfjahrplanes kam es zur Verschiebung der sozial-ökonomischen Stellung der Beschäftigten in der Landwirtschaft. Durch die Entwicklung der Sozialplanung kommt es auch zur Schaffung der Voraussetzungen für eine planmäßige Leitung der sozialen Entwicklung der Kollektive der Beschäftigten. Mit der stufenweisen Präzisierung der Ziele und Methoden der Sozialplanung erscheinen neue Fragen und Probleme, zu den das Durcharbeiten des Systems der Kennziffern gehört. Das Einbeziehen des Planes der sozialen Entwicklung in das System der planmäßigen Leitung der Landwirtschaft setzt die Ausarbeitung des Systems der Kennziffern und ihrer horizontalen und vertikalen Bindung voraus.

Sozialplanung; Kennziffern des betrieblichen Sozialplanes; Kennziffern der Sozialpläne für Gebiete und Territorien

Adresa autora:

Ing. Miroslav Jiříčka, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Dlážděná 6, 110 00 Praha 1
